

Specijalna izvjestiteljka Ujedinjenih nacija o nezavisnosti sudija i advokata

Gospođa Margaret Satertvejt

Preliminarne opservacije o zvaničnoj posjeti Crnoj Gori (19-26.09.2023.)

Na poziv Vlade, posjetila sam Crnu Goru u periodu od 19.09.2023. do 26.09.2023. Tokom svoje posjete, susrela sam se sa visokim državnim zvaničnicima, kao i sa sudijama, tužiocima, advokatima i širokim spektrom predstavnika građanskog društva i nevladinih organizacija. Ovom prilikom želim da izrazim zahvalnost Vladi Crne Gore zbog podrške koju sam dobila u pripremi ove posjete.

Ovo su moje preliminarne opservacije i preporuke po pitanju nezavisnosti u crnogorskom pravosuđu.

Tokom boravka u Crnoj Gori uvjerila sam se u mnoge aspekte rada pravosuđa koji su za pohvalu. Pozivom da posjetim Crnu Goru, Vlada je pokazala svoju opredjeljenost da poboljša situaciju po pitanju nezavisnosti u radu sudija i advokata. Važni koraci u tom smislu su već preduzeti.

U proteklih nekoliko godina, Crna Gora je pokrenula dalekosežnu reformu pravosudnog sistema. Njen Ustav garantuje nezavisnost pravosuđa i stvara sistem institucija koje garantuju podjelu vlasti. Zakonodavstvo daje detaljna pravila i postupke za izbor i imenovanje sudija i tužilaca, kao i drugih, suštinskih aspekata, od značaja za karijeru sudija i tužilaca. Nedavne promjene zakonodavstva su izrađene na osnovu konsultacija sa sudijama, tužiocima i ostalim akterima. Taj inkluzivan pristup, koji teži učenju lekcija od onih koji imaju bogato iskustvo u funkcionisanju pravosudnog sistema, je od ključne važnosti za njegovu snagu i otpornost.

Pored ovog pozitivnog zakonodavstva, svjedočila sam i dokazima dobre prakse. Crna Gora je mjesto gdje cvjeta energična politička debata a posebno utisak je na mene ostavio i dinamičan i posevećen građanski sektor Crne Gore. Te nevladine organizacije rade sa nevjerovatnom posvećenošću u cilju zaštite i promocije osnovnih ljudskih prava. Treba ohrabriti njihov daljnji angažman u reformi prava i u otkrivanju kršenja ljudskih prava i ispravljanju njihovih posljedica.

U okviru formalnog pravosudnog sistema, Specijalno tužilaštvo je primijenilo proaktivan pristup u istraživanju i gonjenju aktivnosti koje spadaju u njihovu nadležnost ali je ujedno demonstriralo nezavisnost u svom radu kao i spremnost da sagleda dokaze protiv pojedinaca, bez obzira gdje se isti nalazili na društvenoj i političkoj hijerarhiji u Crnoj Gori. Takođe sam primijetila da Zaštitnik ljudskih prava i sloboda uživa široko rasprostranjeno povjerenje i poštovanje crnogorskog društva.

Tokom protekle nedjelje, puno sagovornika me je informisalo o njihovim iskustvima sa dobrim i pravičnim sudijama i tužiocima, koji rade sve što je u njihovoj moći da građanima pruže istinski nezavisnu i nepristrasnu pravdu. Ipak, postoji rizik da se ti ljudi obeshrabre i demoralizuju od strane sistema, koji je navodno pod uticajem korupcije i nepotizma i koji ne prepoznaje, ne procjenjuje i ne nagrađuje na pravi način njihov naporan rad. U međuvremenu, obični ljudi se smatraju isključenim, iznevjerenim i nezaštećenim od strane sistema, koji ne čini sve što može da u svoje prioritete uvrsti pitanja kvaliteta, integriteta i ljudskih prava.

U ovoj izjavi ću se baviti standardima ljudskih prava koji se odnose na sudije, tužioce i advokate, kao i potrebom da se svima obezbjedi pristup pravdi. Za svaki od ovih principa, navešću probleme u funkcionisanju pravosudnog sistema o kojima su me informisali, ili koje sam sama posvjedočila u Crnoj Gori i daću predloge kako bi se situacija mogla poboljšati u korist svih građana.

Počću sa imperativom sudske nezavisnosti.

Dužnost je svih državnih organa i institucija da poštuju nezavisnost sudova i tužilaštva.

Osnivanje Sudskog i Tužilačkog savjeta, predstavlja važan korak u sprečavanju neprimjerenog miješanja politike u rad sudova i tužilaštva. Ipak, postoje određeni problemi po pitanju njihovog sastava i djelotvornog funkcionisanja. U skladu sa međunarodnim standardima, ovi savjeti bi trebalo da, u okviru svog sastava, imaju većinu članova koji dolaze iz redova sudija i tužilaca koji su izabrani u savjete od strane svojih kolega. Savjeti mogu uključivati i advokate, akademike i predstavnike građanskog društva ali poželjno bi bilo da njihov odabir i imenovanje vrši neko nepolitičko tijelo. U više navrata su moji sagovornici izražavali zabrinutost zbog uključivanja advokata, koji i dalje rade u svojim firmama, u Tužilački savjet jer to stvara percepciju konflikta interesa ali i realno predstavlja rizik stvarnog konflikta interesa. Treba izaći sa rješenjima koja prepoznaju ovaj potencijalni konflikt interesa i koja razmatraju mogućnosti da se poveća broj članova koji se, u tom periodu, ne bave advokatskom praksom ili članova iz akademskih krugova.

Po Ustavu, ministar pravde je po automatizmu član Sudskog savjeta, premda on nema pravo glasa prilikom vođenja disciplinskih postupaka. Ovo ograničenje predstavlja važnu garanciju koja obezbjeđuje nemiješanje politike u oblast pravosuđa. Ipak bih naglasali, da bi potencijalne odluke o drugim aspektima sudske karijere, kao što je transfer sudija ili njihovo unaprijeđenje, trebalo da bude tretirano isto kao i donošenje odluka u disciplinskim postupcima. Moj savjet je da treba uzeti u obzir i rizik od takozvanih „prikrivenih sankcija“, po pitanju pravila koja određuju u kojim stvarima Ministar pravde ima pravo glasa. Mnogi sagovornici su mi rekli da je uključivanje jednog predstavnika uglednih pravnika, na predlog građanskog društva, u Tužilački savjet poboljšalo

transparentnost i povjerenje javnosti u rad savjeta. Trebalo bi možda razmotriti da li bi slična praksa imala isti pozitivni efekat i na Sudski savjet.

Odluke o imenovanju sudija i tužilaca bi trebalo da se zasnivaju isključivo na njihovim zaslugama, uzimajući u obzir kvalifikacije, vještine i kapacitete kandidata, kao i njihov integritet, nezavisnost i nepristrasnost.

Premda je sasvim prikladno da predstavnici zakonodavne vlasti budu uključeni u imenovanja najviših rukovodilaca u sudstvu i tužilaštvu, u praksi je političko nečinjenje dovelo do vakuma u brojnim ključnim institucijama. U više navrata, Skupština nije uspjela da izabere sedmog sudiju Ustavnog suda, Vrhovnog državnog tužioca, kao ni članove Sudskog savjeta iz redova uglednih pravnika. Kao posljedica toga, u ovim institucijama je izostalo strateško rukovođenje, te je stoga planiranje i sprovođenje aktivnosti na polju reformi sistema praktično nemoguće. Poslanici u Skupštini bi trebalo da stave interes svoje države ispred političkih interesa i time obezbjede imenovanje na ove funkcije i to bez odlaganja.

Djelotvorno sprovođenje načela nezavisnosti i podjele vlasti, pretpostavlja da su sudstvu i tužilaštvu obezbjeđeni adekvatni resursi koji im omogućavaju da primjereno vrše svoje funkcije. Međutim, gotovo sve sudije i tužioci sa kojima sam razgovarala su bili jasni u stavu da su uslovi u kojima rade očigledno nedostatni. Zgrade su stare a radni prostor je mali i u lošem stanju. Nema dovoljno kancelarijskog prostora, što znači da su kancelarije prenatrpene pa je ponekad tužiocima veoma teško da obavljaju saslušanja bez prisustva njihovih kolega u kancelarijama.

Tokom moje posjete sudovima, bila sam šokirana kada sam vidjela i čula o neadekvatnim prostorijama za skladištenje arhive i dokaznog materijala, uključujući naoružanja i narkotika. Pored toga, postavlja se pitanje privatnosti i povjerljivosti kada se ne obezbjede uslovi da se arhiva čuva na adekvatan način, van domašaja javnosti. Premda su sukcesivne vlade, godinama unazad, predstavljale planove za izgradnju palate pravde, to nije dalo nikakve konkretne rezultate. Štaviše, u nekoliko navrata sam informisana da IT sistemi i digitalizacija, skoro pa da ne postoje. Takođe, sudije i tužioci, posebno oni koji se bave slučajevima korupcije, organizovanog kriminala i politički osjetljivim slučajevima, suočavaju se sa značajnim bezbjednosnim rizicima, koji nisu u dovoljnoj mjeri uzeti u obzir od strane državnih organa, kao što je Ministarstvo unutrašnjih poslova i policija.

U svijetlu ovih nedostataka, smatram da se dodatni resursi trebaju obezbjediti za Sudski i Tužilački savjet. Štaviše, odluke o opredjeljivanju sredstava sudovima i tužilaštvu, moraju se donositi uzimajući u obzir striktno poštovanje sudske i tužilačke nezavisnosti.

Nezavisnost u sudstvu i tužilaštvu takođe zavisi i od trajanja mandata sudija i tužilaca i uslovima u kojima rade. Određen broj sudija koje sam srela tokom moje posjete, izrazilo je zabrinutost zbog primjene pravila o starosnoj granici za penzionisanje, koja su na diskriminatoran način natjerala mnoge žene sudije da se penzionišu ranije nego što su očekivale i ranije nego njihove kolege muškarce. Štaviše, i sudije i tužioci su mi rekli da njihove plate nisu dovoljne da im osiguraju pristojan i kvalitetan način života. Pitanje adekvatne nadoknade za rad je od vitalne

važnosti i to je jedan od mehanizama koje države koriste da zaštite sudije od spoljnih uticaja, pritisaka i miješanja, putem podmićivanja i korupcije.

Želim da naglasim da prava sudija iz oblasti radnih odnosa, uključujući i starosnu granicu za penzionisanje, kao i pravo na adekvatnu platu, treba jasno propisati zakonom. Ta pitanja ne treba da regulišu opšti zakoni o javnim službenicima, zbog posebnog statusa sudija u društvu kao i potrebe da se zaštiti i podupre osnovno načelo sudske nezavisnosti.

Čini mi se da su napadi na nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa uobičajeni u Crnoj Gori. Povremeno se dešava da političari i mediji određene sudije i tužioce stavljaju u žižu javnosti, u očiglednom pokušaju da utiču na njihove odluke u pravcu ostvarivanja, za njih, poželjnih rezultata. Vidjela sam slučajeve u kojima Vlada na sebe preuzima zasluge sudija i tužilaca, kada joj to politički ide u prilog. U nekim drugim slučajevima, pojedine sudije ili tužioci ili čak cijeli pravosudni sistem, se opisuju kao pristrasne grupe ljudi koji nemaju nezavisnost, nepristrasnost niti autonomiju u djelovanju.

Tako nešto nije prihvatljivo u demokratskim državama gdje postoji vladavina prava. Bilo koji napad, prijetnja ili miješanje u rad legitimnih državnih institucija koje su nadležne za sprovođenje zakona, smatra se napadom na državu u cjelini a takođe i podriva kapacitet institucija da vrše svoje ustavne funkcije u skladu sa zakonom.

Nedavno otkriven i javno dokumentovan slučaj prokopanog tunela do depoa Višeg suda u Podgorici je samo simbolični prikaz pitanja koja sam već pomenula. Ovaj slučaj ukazuje na neadekvatno obezbjeđenje, izuzetno neprimjerenu infrastrukturu i loš arhitektonski projekat zgrade suda kao i na povećan rizik miješanja spoljnih faktora u rad pravosuđa. Štaviše, reakcije na ovaj događaj potvrđuju sveopštu tendenciju političkih aktera da javno komentarišu ponašanje sudija i tužilaca i da preuzimaju zasluge za rad tužilaštva. Prepoznajući potrebu da se osigura sprovođenje istraga, javnost ima pravo na jasne, tačne i koordinisane informacije iz pouzdanih izvora, umjesto što prima gomilu protivrječnih informacija iz politizovanih izvora.

Sljedeća stvar o kojoj bih nešto rekla je potreba za postojanjem integriteta u pravosuđu.

Integritet je od ključne važnosti za adekvatno vršenje sudske funkcije. U tom smislu, sudije, u očima razumnog posmatrača, mora da se ponaša na način koji je besprekoran. Štaviše, ponašanje sudije mora da utiče na jačanje povjerenja građana u integritet pravosuđa. Pravda se ne smije samo sprovoditi, već se mora i vidjeti da je sprovedena. Slično ovome, tužioci uvijek moraju da čuvaju čast i dignitet svoje profesije.

Tokom 2022. i 2023., Crna Gora je svjedočila, do tada, neviđenom broju krivičnih slučajeva koje je pokrenulo Specijalno tužilaštvo, protiv visoko pozicioniranih pojedinaca u različitim granama pravosuđa, uključujući i slučaj protiv bivše predsjednice Vrhovnog suda, bivšeg predsjednika Privrednog suda, bivšeg specijalnog tužioca i bivšeg tužioca osnovnog tužilaštva. Optužbe sadrže navode o stvaranju kriminalnih organizacija, korupciji i zloupotrebi službenog položaja. Ovi slučajevi su u toku i moraju se ostaviti pravosudnom sistemu da ih u skladu sa zakonom rješava.

Ipak, sva ova događanja nisu baš doprinijela afirmaciji povjerenja građana Crne Gore u integritet pravosuđa. Pod tim okolnostima, od ključne je važnosti da institucije koje imaju nadležnost za sprovođenje disciplinskih postupaka protiv sudija budu proaktivne, rigorozne i pravične i da ih javnost kao takve i smatra. Začudilo me kada sam čula za mali broj disciplinskih postupaka, kako pred Sudskim tako i pred Tužilačkim savjetom. Čula sam da se većina ovih postupaka odnosila na, kako mi je objašnjeno, sitne greške prilikom prijave imovine.

U mojim razgovorima sa akterima civilnog društva i NVO čula sam brojne izvještaje o pritužbama upućenim Sudskom ili Tužilačkom savjetu u vezi sa ozbiljnim propustima u ponašanju sudija i tužilaca, a na sve te pritužbe navodno nije bilo odgovora. Prema svim pritužbama se treba odnositi na odgovarajući način, potrebno ih je pažljivo razmotriti i uputiti odgovor, bez obzira na ishod. Takvi odgovori moraju biti transparentni i dobro obrazloženi da se podnosiocu pritužbe omogući da razumije odluku koju su donijeli savjeti.

Pored toga što od pravosuđa zahtijevaju da postupa sa integritetom, međunarodni standardi nalažu da sudije i tužioci svoje dužnosti obavljaju nepristrasno. Sudije ne smiju dozvoliti da lična pristrasnost ili predrasude utiču na njihove odluke, a i kod razumnog posmatrača moraju ostaviti utisak da su nepristrasni u radu. Crna Gora ima 630.000 stanovnika i mnogi ljudi se međusobno dobro poznaju. Ta činjenica, kao i manjak sudija i tužilaca u mnogim zajednicama, kreiraju posebne prepreke ispunjavanju zahtjeva o nepristrasnosti. Zbog ovih posebnih okolnosti je postojanje efikasnih mehanizama za postupanje po pritužbama i sprovođenje disciplinskih postupaka još značajnije kako bi se osiguralo da se prijave o stvarnim ili percipiranim pristrasnostima rješavaju na način koji pomaže jačanju povjerenja u pravosudni sistem.

Ali to nijesu jedini faktori značajni za poboljšanje povjerenja javnosti. Građani Crne Gore isto tako moraju da osjete da njihov pravosudni sistem sprovodi kvalitetne postupke sa ishodima koji se mogu opravdati. Stručnost i posvećenost su preduslovi za pravilno obavljanje sudijske funkcije. Sudija je obavezan da sve sudijske dužnosti obavlja efikasno, pravično i razumnom brzinom.

Sagovornici su izrazili stalnu zabrinutost zbog duboke disfunkcije pravosudnog sistema i neopravdano dugih odlaganja u ostvarivanju pravde. Čula sam da su preliminarne faze istrage u nekim slučajevima organizovanog kriminala i porodičnog nasilja trajale čak 7 godina. Rečeno mi je da je u nekim slučajevima dozvoljeno da dođe do zastare, kao i da odlučivanje po ustavnim žalbama može da traje 4 do 5 godina, što dovodi u pitanje njihov status efikasnog pravnog lijeka.

Više je uzroka za ova odlaganja. Ustavni sud je ostao bez kvoruma za odlučivanje od septembra 2022. do februara 2023. godine. Neočekivano, prijevremeno penzionisanje velikog broja sutkinja dovelo je do manjka sudija koji tek treba da se riješi. Neuspješan izbor na ključne rukovodeće pozicije ograničio je kapacitet za donošenje strateških odluka o radu pravosuđa i rješavanju zaostalih predmeta. I na kraju, čuli smo da postoje razlike po regionima u ljudskim resursima, uključujući i profesionalnu podršku savjetnika. Pored toga, informisana sam da veliki broj sudskih presuda ostaje neizvršen. Sudije moraju na raspolaganju imati odgovarajuće sisteme koji olakšavaju obavljanje njihovih dužnosti. Obaveza je države, Sudskog i Tužilačkog savjeta da ispitaju ovakve slučajeve i ulože napore da ih riješe.

Pored ovih sistemskih pitanja, sudije imaju ličnu odgovornost da budu stručni i posvećeni u radu. Tokom moje posjete izražena je zabrinutost da mnoge sudske odluke nijesu u potpunosti obrazložene, kao i da se ne temelje na pravilnoj primjeni svih relevantnih nacionalnih zakona i međunarodnih propisa. Da bi se osigurala njihova stručnost i posvećenost, potrebno je da se rad sudija ocjenjuje prema objektivnim kriterijumima, uključujući procjenu da li donose potpuno obrazložene odluke na osnovu odgovarajuće sudske prakse, presedana i relevantnih međunarodnih konvencija, kao i da li izriču kazne u skladu sa propisanim zakonskim smjernicama. Kašnjenja u postupanju u predmetu mogu da budu relevantna ako su dovela do zastare, posebno imajući u vidu mogućnost da takva radnja može biti dokaz namjernog propusta u postupanju u pojedinim predmetima.

Pored stručnosti i posvećenosti, obezbjeđivanje jednakog postupanja prema svima pred sudovima je od suštinskog značaja za pravilno obavljanje sudijske funkcije. Sudija mora da bude svjestan i da ima razumijevanja za različitosti u društvu i razlike po različitim osnovama, mora da izbjegava pristrasnost ili predrasude prema bilo kojoj osobi ili grupi i da obavlja sudijske dužnosti uz odgovarajuću pažnju prema dostojanstvu svih osoba. Slično tome, tužioci moraju da izbjegavaju sve oblike diskriminacije.

Tokom moje posjete, nekoliko sudija i tužilaca me je informisalo da je u Crnoj Gori mali broj ili da nema grupa koje se suočavaju sa preprekama da dođu na sud ili da pristupe pravdi. To je u direktnoj suprotnosti s onim što su nam rekli korisnici sudskog sistema, a sugeriše da sudije ne preduzimaju korake koji bi im omogućili da budu adekvatno informisani o društvenoj različitosti, niti svoje sudijske dužnosti obavljaju uz odgovarajuću pažnju posvećenu različitim potrebama grupa koje se suočavaju sa marginalizacijom i diskriminacijom.

Detaljno sam govorila o nezavisnosti, integritetu i kvalitetu sudstva i tužilaštva. Međutim, advokati takođe imaju suštinsku ulogu u funkcionisanju pravosudnog sistema.

Vlada mora da obezbijedi da advokati mogu da rade bez miješanja u njihov posao i zastrašivanja. Čula sam za slučajeve u kojima su advokati maltretirani zbog obavljanja svog profesije, uključujući advokate koji su „postali meta“ zbog prigovora na odlaganja ili procesne greške. Takođe sam identifikovala očigledne povrede principa da se advokati ne smiju od strane drugih poistovjećivati sa svojim klijentima. Tokom nekoliko razgovora sa državnim zvaničnicima, advokati koji su zastupali lica optužena za djela u vezi sa organizovanim kriminalom su poistovjećivani sa svojim klijentima. Jedan zvaničnik je takve advokate nazvao „advokatima mafije“, a i drugi su koristili slične insinucije. Takve izjave su citirane i u vijestima. I advokati su govorili o prijetnjama i stvarnom nasilju koje je rezultat njihovog rada.

Advokatska komora Crne Gore mora aktivno da prati da li se poštuje Etički kodeks advokata i da preduzme korake da osigura da se njeni članovi prema svim ljudima odnose jednako i dostojanstveno. S obzirom na navodno veoma mali broj advokata koji dolaze iz ranjivih i marginalizovanih zajednica u Crnoj Gori, Advokatska komora treba da preduzme pozitivne korake

da podstakne mlade iz ovih zajednica da se školuju za advokate, kao i da otkloni sve prepreke koje mogu pripadnicima tih zajednica da otežaju integraciju u ovu profesiju.

Uloga advokata u podsticanju učešća marginalizovanih grupa u pravosudnom sistemu dovodi me do moje završne teme: stepena u kojem je pristup pravdi dostupan u Crnoj Gori.

Pravo na pristup pravdi zagantovano je brojnim međunarodnim ugovorima kojima je Crna Gora pristupila. Međutim, advokati i žrtve su mi rekli da pravosudni sistem ne omogućava pristup pravdi za sve. Zapažanja tokom posjete, kao i informacije koje su dale OCD i pravosudni akteri ukazuju na brojne prepreke koje stoje na putu ka postizanju pravde za mnoge pojedince i zajednice.

Problemi sa fizičkom dostupnošću bili su odmah očigledni: mnoge zgrade sudova i objekti drugih institucija su nepristupačni za korisnike invalidskih kolica, a malo je toga obezbijeđeno da se pristup olakša slabovidim osobama.

Nema prilagođenih procesnih radnji. Dokumenta i sudske odluke nijesu dostupni na Brajevom pismu, kao ni sudski tumači za korisnike romskog jezika.

Ranjive i marginalizovane zajednice su sistematski tražile pomoć od pravosudnog sistema da garantuje njihova prava. Informisana sam o primjerima predugih odlaganja, bezosjećajnih ili neinformisanih sudija i tužioca, kao i o nedostatku političke volje da se postigne napredak.

Što se tiče jednakih prava LGBTI osoba, shvatila sam da su krivična djela počinjena iz mržnje prema osobama na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta rijetko kvalifikovana kao takva. Tužioc i sudije navodno kvalifikuju krivična djela motivisana predrasudom kao obične napade, ne tražeći njihovu kvalifikaciju kao krivična djela počinjena iz mržnje.

Saznala sam da tužioc i sudije nijesu primijenili zakon u cilju djelotvorne zaštite romskih i egipćanskih devojčica od trgovine ljudima. I pored brojnih primjera diskriminacije u svakodnevnom životu, shvatila sam da sudovi u Crnoj Gori u više situacija nijesu uspjeli da utvrde diskriminaciju.

Osobe sa invaliditetom su uspjele da ostvare pobjedu u slučajevima diskriminacije i dođu do novčanih kazni za nepristupačnost javnih objekata, ali postoji potreba za snažnijom posvećenošću zvaničnika da sprovedu potrebne promjene na objektima, u postupcima i praksi.

Rečeno mi je da se osobe koje su preživjele porodično nasilje ili nasilje od intimnog partnera suočavaju sa sistemskim propustima, nedostatkom rodno osjetljive podrške i omalovažavanjem od strane sudija i tužilaca. Pojedine žrtve su primorane da se suoče sa počiniocima na sudu, bivši partneri su im oduzeli djecu iako su dobile zakonsko starateljstvo i morale su godinama da čekaju na sudske odluke koje su trebale da imaju prioritet. Saznala sam za jedan šokantan primjer

nasilnika koji je ušao u sudnicu otvoreno noseći vatreno oružje iako je prošao kontrolu. Takođe mi je rečeno da se krivična djela prečesto umanjuju tako što se klasifikuju kao prekršaji, a ne krivična djela, i da se privremene mjere zaštite ne izriču dovoljno često. Činjenica da ozbiljnost i eskalacija ovih krivičnih djela nije prepoznata je imala tragične posljedice. Informisana sam o više slučajeva u kojima su žene ubijene u okolnostima u kojima su vlasti znale da te žene redovno doživljavaju nasilje od strane svojih partnera.

Postojanje ovakvih stalnih i sveprisutnih propusta u pravosudnom sistemu govori o potrebi za većom specijalizacijom u ovim složenim i osjetljivim slučajevima. Pored toga, stručnost i posvećenost nevladinih organizacija koje rade u ovim sektorima treba da budu prepoznate i finansirane kroz državni budžet za besplatnu pravnu pomoć. Potrebno je razmotriti i finansiranje dodatnih usluga, kao što je pratnja, u cilju podrške pojedincima koji se obraćaju sudu.

Na kraju, mora se unaprijediti prikupljanje odvojenih podataka koji će poslužiti kao izvor informacija za aktivnosti čiji je cilj poboljšanje pristupa pravdi ili smanjenje diskriminacije i omogućiti praćenje promjena tokom vremena. Međutim, ova promjena se ne može implementirati sve dok Crna Gora ne uspostavi efikasan sistem digitalizacije.

Ukazala sam na brojna pitanja koja sam zapazila u različitim djelovima pravosudnog sistema. Svi koji su me slušali će se možda osjećati emotivno poslije zapažanja koja sam predstavila.

Ali smatram da je jasno šta Crna Gora treba da uradi i da je zemlja sposobna da odgovori na izazove koji su pred njom. Sagovornici iz svih dijelova pravosuđa, tužilaštva i civilnog društva su mi više puta rekli da su već usvojeni brojni zakoni i sistemi neophodni da se osigura nezavisnost, integritet i kvalitet rada pravosuđa. Međutim, implementacija i spremnost da se ta implementacija poboljša su i dalje slabe.

Ako Crna Gora ne može, ili neće, da preduzme odgovarajuće korake da obezbijedi nezavisno, nepristrasno i kompetentno funkcionisanje cjelokupnog pravosudnog sistema, onda se mora razmotriti radikalna mjera utvrđivanja odgovornosti, kao što je veting (provjera).

Ako se preduzme ovaj radikalni korak, onda država mora da garantuje da će proces vetinga biti nezavisan, objektivan, privremen i da će se svima koji budu njime obuhvaćeni poštovati pravo na pravično suđenje. Osnivanje i sastav tijela za veting mora biti propisano zakonom. Sastav i priroda tijela zaduženih za veting treba da budu pravosudni, a ne politički, a proces vetinga treba da obuhvati i apelacioni sud, u skladu sa standardima koji se odnose na ljudska prava.

Na građanima Crne Gore je da odluče da li je veting odgovarajuća mjera za jačanje nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa i tužilaštva. Partneri u međunarodnoj zajednici treba da budu spremni da podrže ovaj proces, ako bude prihvaćen, da bi se osiguralo da je efikasan, pravedan i da ne rezultira odlaganjima koja bi otežala suštinski pristup pravdi.

Za kraj, želim da odam priznanje pojedincima koje sam upoznala u svim djelovima sistema i u civilnom društvu, koji iskreno rade, u dobroj vjeri, da omoguće ostvarivanje pravde i koji služe

svojoj zemlji. Pozdravljam vaše napore i spremna sam da ponudim svoju pomoć i podršku, a pozivam i sve ostale u Crnoj Gori i širu međunarodnu zajednicu da učine isto.